

A SZÖLKUP IGEKÉPZŐK FUNKCIÓRENDSZERE

JANURIK TAMÁS

A szölkup igékre általánosan jellemző, hogy kivétel nélkül mindegyikük tranzitív vagy intranszítív jellegű és befejezett vagy folyamatos szemléletű. E kettős igeértékek lehetséges kombinációi: tranzitív-perfektív [11], tranzitív-imperfektív [10], intranszítív-perfektív [01], intranszítív-imperfektív [00]. A szölkup igék mindegyike e kombinációk valamelyikének hordozója.

Az igeértékpárok meghatározására az egyes igealakok esetében az igék szövegkörnyezete, illetve az ún. „diagnosztikus formák” (vö. KUZNECOVA—HELMISKIJ—GRUŠKINA 1980: 210) vizsgálata ad lehetőséget:

— a tranzitív értékű igék felvehetik mind a szubjektív, mind az objektív igeragozás személyragjait, valamint tárgyi bővítményük is lehet.

— az intranszítív értékű igék ezzel szemben csak a szubjektív igeragozás személyragjait vehetik fel, s nem lehet tárgyi bővítményük.

— a perfektív értékű igék aorisztosza befejezett, múlt idő jellegű, a közlés pillanata előtt közvetlenül végbement cselekvésre/történésre vonatkozik, folyamatossá, jelen idejűvé tételükre sajátos nem derivációs eszközök (analitikus segédigés formák) is szolgálhatnak, folyamatos melléknévi igenevük viszont nem képezhető.

— az imperfektív értékű igék aorisztosza folyamatos, jelen idő jellegű, folyamatos melléknévi igenevük képezhető, analitikus segédigés formáik viszont nem használatosak.

Az abszolút tőigék $\overline{V}$ - alapértékpárjait tisztán szemantikai viszonyaik határozzák meg, a tranzitivitást/intranszitivitást ill. a perfektivitást/imperfektivitást magán az igtőn semmiféle formális jel nem jelöli.

A tőigék alapértékpár szerinti megoszlása nem egyenletes a szölkupban. Az adatolható 201 abszolút tőige 41,3%-a (83) tranzitív-perfektív [11], 25,9%-a (52) intranszítív-imperfektív [00], 22,4%-a (45) intranszítív-perfektív [01] és 10,4%-a (21) tranzitív-imperfektív [10] értékű.

A tranzitív-perfektív [11] alapértékű tőigék:

1. *am*₁- ,megenni’, 2. *ältə*- ,megjelölni’, 3. *čāŋqə*- ,megágyazni’, 4. *čoččə*₁- ,felállítani’, 5. *eŋə*₂- ,elrejtteni’, 6. *ī*- ,megfogni’, 7. *ilə*- ,felemelni’, 8. *itə*₁- ,felfüggeszteni’, 9. *ketə*- ,megmondani’, 10. *kī*- ,felajzani’, 11. *kirə*- ,megnyúzni’, 12. *kurə*₂- ,átkötni’, 13. *kwete*- ,felnevelni’, 14. *qapə*₃- ,megfoltozni’, 15. *qaptə*₁- ,eloltani’, 16. *qāñə*- ,befedni’, 17. *qāt*- ,agyonütni’, 18. *qettə*- ,megütni’, 19. *qirə*- ,levakarni’, 20. *qo*- ,meglátni’, 21. *qolčə*- ,kimerni’, 22. *qorə*- ,szétvágni’, 23. *qoštə*- ,megtudni’, 24. *qotə*- ,megtisztítani’, 25. *qwat*- ,megölni’, 26. *qwatə*- ,otthagyni’, 27. *qwettə*- ,elkezdeni’, 28. *lātə*-

,rendbehozni', 29. *lettā-* ,elbírní', 30. *mačā-* ,szétvágni', 31. *mančā₁-* ,meglátni', 32. *mančā₂-* ,bevégezni', 33. *māntā₁-* ,elkerülni', 34. *mē-* ,megcsinálni', 35. *mi-* ,odaadni', 36. *mitā₁* ,elérni', 37. *mittā-* ,megérinteni', 38. *mīnā-* ,meghajlítani', 39. *mitā-* ,bekenni', 40. *musā-* ,megmosni', 41. *nat-* ,levakarni', 42. *nū-* ,kinyitni', 43. *ñitā-* ,megcsókolni', 44. *pan-* ,megfonni', 45. *par-* ,megfonni', 46. *pit-* ,meggyúrni', 47. *pot-* ,feltenni', 48. *pōčā-* ,áthatolni', 49. *pōlā-* ,lenyelni', 50. *pūčā-* ,megnyírni', 51. *sāčā-* ,megharapni', 52. *sārā-* ,megkötni', 53. *selā-* ,megélesíteni', 54. *sō₂-* ,megélesíteni', 55. *sulā-* ,kinyújtani', 56. *šēr₂-* ,felölteni', 57. *šūtā-* ,felkelteni', 58. *šōtā-* ,átlyukasztani', 59. *šūt-* ,megvarrni', 60. *šū-* ,levakarni', 61. *taq-* ,elrejtani', 62. *talčā-* ,megjelölni', 63. *tata-* ,elhozni', 64. *tāḡā-* ,elűzni', 65. *tārā-* ,elosztani', 66. *teltā-* ,megrakni', 67. *temā-* ,megvásárolni', 68. *titā-* ,kihúzni', 69. *tōttā-* ,felfűzni', 70. *tukā-* ,megfésülni', 71. *tū₂-* ,becsukni', 72. *twaqtā-* ,összekeverni', 73. *twelā-* ,ellopni', 74. *tāptā-* ,megigérni', 75. *tāčā-* ,kikovácsolni', 76. *tātā-* ,meggyújtani', 77. *tāčā-* ,eldobni', 78. *tikkā-* ,eloldani', 79. *tō-* ,bemázolni', 80. *tōntā-* ,befedni', 81. *tū₃* ,elrekeszteni', 82. *tū-* ,ellőni', 83. *ūtā-* ,elküldeni'.

A tranzitív-imperfektív [10] alapértékű főigék:

1. *āčā₂-* ,őrizni', 2. *āntā₁-* ,dicsérni', 3. *etā₁-* ,várni', 4. *kē-* ,érezni', 5. *kikā-* ,akarni', 6. *kūrā-* ,lengetni', 7. *qā₁-* ,üldözni', 8. *qūrā₁-* ,sodorni', 9. *qwerā-* ,hívni', 10. *ñim-* ,szopni', 11. *ñō-* ,követni', 12. *pē-* ,keresni', 13. *pū₂-* ,fűjni', 14. *tī-* ,szidni', 15. *tom-* ,mondani', 16. *tor-* ,olvasni', 17. *tōtā-* ,szidalmazni', 18. *tōtā-* ,hányni', 19. *tutā-* ,rágni', 20. *ū-* ,vonszolni', 21. *warā-* ,tartani'.

Az intranszítív-perfektív [01] alapértékű főigék:

1. *altā-* ,leesni', 2. *āčā₁-* ,felkelni', 3. *čančā₁-* ,kimenni', 4. *čarā-* ,kifutni', 5. *čekā-* ,kiszáradni', 6. *āsā-* ,vmivé válni', 7. *kurā₁-* ,elfutni', 8. *kūnā-* ,elszökni', 9. *qalā-* ,ottmaradni', 10. *qantā-* ,átfagyni', 11. *qaptā₂-* ,kialudni', 12. *qatā-* ,eltűnni', 13. *qontā₂-* ,elaludni', 14. *quptā-* ,leeresztkedni', 15. *qutā-* ,elájulni', 16. *qū-* ,meghalni', 17. *qwan₁-* ,elmenni', 18. *māntā₂-* ,elhaladni', 19. *mitā₂-* ,megérkezni', 20. *moltā-* ,bepiszkolódni', 21. *mušā-* ,megfőni', 22. *nūnā-* ,elfáradni', 23. *ñeltā-* ,megizzadni', 24. *ñi-* ,megpihenni', 25. *omtā-* ,leülni', 26. *paktā-* ,megugrani', 27. *pat-* ,alámerülni', 28. *pi-* ,megfőni', 29. *pōqā-* ,átkelni', 30. *pū₁-* ,átérni', 31. *sofā-* ,megnöni', 32. *šāḡkā-* ,meghálni', 33. *šēr₁-* ,bemenni', 34. *šūntā-* ,bevégződni', 35. *tantā-* ,hozzászokni', 36. *tī-* ,beszállni', 37. *tūrā-* ,befejeződni', 38. *tū-* ,megjönni', 39. *tū₁-* ,elolvadni', 40. *tū₂-* ,megharagudni', 41. *twetā-* ,szembetalálkozni', 42. *utā-* ,megállni', 43. *ūrā-* ,elveszni', 44. *ūpā-* ,elindulni', 45. *wāšā-* ,felemelkedni'.

Az intranszítív-imperfektív [00] alapértékű főigék:

1. *am₂-* ,enni', 2. *atā-* ,látszani', 3. *atā-* ,izzani', 4. *āmtā-* ,ülni', 5. *āntā₂-* ,dicsekedni', 6. *čāčā-* ,menni', 7. *čēnčā-* ,beszélni', 8. *čoččā₂-* ,állni', 9. *ānā-* ,félni', 10. *ē-* ,lenni', 11. *ilā-* ,élni', 12. *ippā-* ,feküdni', 13. *itā-* ,járni', 14. *itā₂-* ,függeni', 15. *kukā-* ,himbálózni', 16. *kūḡ-* ,folyni', 17. *qāčā-* ,köhögni', 18. *qontā₂-* ,aludni', 19. *qūrā₂-* ,sodródni', 20. *qūlā-* ,sántítani', 21. *qwan₂-* ,menni', 22. *qwāl-* ,futni', 23. *qwešā-* ,éhesnek lenni', 24. *laqā₁-* ,mozogni', 25. *laqqā-* ,dolgozni', 26. *lāmpā-* ,lebegni', 27. *lōqā-* ,állni',

28. *mačqə-* ,állni', 29. *mūtə-* ,ugatni', 30. *ñuñə-* ,édesnek lenni', 31. *omtta-* ,imádkozni', 32. *paltə-* ,járni', 33. *pāncə-* ,árral úszni', 34. *pē-* ,vadászni menni', 35. *pišə-* ,nevetni', 36. *porə-* ,égni', 37. *soqqa-* ,kúszni', 38. *sumpə-* ,énekelni', 39. *tot-* ,síelni', 40. *tū₁-* ,vezni', 41. *taqqə-* ,fészkelődni', 42. *tapə-* ,csepegni', 43. *tāpə-* ,égni', 44. *tāñkwə-* ,hiányozni', 45. *tīčə-* ,beszélni', 46. *tom-* ,havazni', 47. *tukə-* ,viszketni', 48. *tūrə-* ,sírni', 49. *tūsə-* ,fájni', 50. *ū-* ,úszni', 51. *ūtə-* ,dolgozni', 52. *warkə-* ,élni'.

A relatív tőigék hordoznak ugyan magukon valamiféle képzőelemet (ez különbözteti meg őket a pusztá tőszóból álló abszolút tőigéktől), azonban mégsem tekinthetők származékigéknek, minthogy igei mivoltukat éppen e képzőknek köszönhetik, s ezek nélkülül igei értékpárjaik sem határozhatók meg. A relatív tőigéknek két lehetséges fajtája van: a denominális és az elhomályosult alapú (delatentális).

A denominális relatív tőigék [N *dx]— esetében a névszói alapszó nem hordoz igeértékeket, a szóképzéssel létrehozott igező alapértékpárja tehát kizárólag a denominális igeképző sajátosságainak függvényeként jelentkeznek.

A denominális igeképzők elsődleges funkciója a szófajváltás: az igei szófajúság létrehozása. A létrejött ige azonban egyidejűleg automatikusan felveszi — a denominális igeképző természetének megfelelően — a négyféle értékkombináció valamelyikét. A denominális igeképzők tehát elsődlegesen igealkotók, másodlagosan igeérték-meghatározók. További osztályozásuk jelentéseik (azaz a névszói alapszó és a derivált relatív tőige szemantikai viszonyainak) vizsgálata alapján valósítható meg. E harmadlagos képzőfunkciókat is figyelembe véve a szölkup denominális igeképzők a következőképpen rendszerezhetők:

1. Transzformatív [TF] funkciójúak azok a tranzitív-perfektív [11] értékű denominális [*] igeképzők, amelyek jelentése: ,vkit v. vmit vmilyenné (az alapszóval megnevezett tulajdonságúvá) tenni'. Például:

*alčə-	: <i>ñaməkəl</i>	'lány' ~	~ <i>ñamək *alčə-</i>	,meglágyítani'
*äptə-	: <i>tāntəl</i>	,nedves'	~ <i>tāntə *äptə-</i>	,megnedvesíteni'
*čə-	: <i>pō</i>	,meleg'	~ <i>pō *čə-</i>	,megmelegíteni'
*qəl-	: <i>patə</i>	,ferde'	~ <i>pat *qəl-</i>	,megsodorni'
*lčə-	: <i>patəl</i>	,sárga'	~ <i>patə *lčə-</i>	,besárgítani'
*mčə-	: <i>ñärqə</i>	,vörös'	~ <i>ñärqə *mčə-</i>	,bevörösíteni'
*ntə-	: <i>taməl</i>	,piszkos'	~ <i>tamə *ntə</i>	,bepiszkítani'
*tə-	: <i>lipəkəl</i>	,sötét'	~ <i>lipəkə *tə-</i>	,elsötétíteni'

2. Insztruktív [IN] funkciójúak azok a tranzitív-perfektív [11] értékű denominális [*] igeképzők, amelyek jelentése: ,vkit v. vmit vmivel (az alapszóval megnevezett dologgal) ellátni'. Például:

*al-	: <i>kūt</i>	,karám'	~ <i>kūt *al-</i>	,bekeríteni'
*alčə-	: <i>suñar</i>	,festék'	~ <i>suñar *alčə-</i>	,befesteni'
*am-	: <i>olə</i>	,fej'	~ <i>olə *am-</i>	,elkezdeni'
*čə-	: <i>aran</i>	,karám'	~ <i>aran *čə-</i>	,bekeríteni'
*η-	: <i>mir</i>	,ár'	~ <i>mir *əη-</i>	,eladni'
*ol-	: <i>qočə</i>	,hótorlasz'	~ <i>qočə *ol-</i>	,eltorlaszolni'
*rə-	: <i>ñwermə</i>	,festék'	~ <i>ñwermə *rə-</i>	,befesteni'
*t-	: <i>tīmə</i>	,enyv'	~ <i>tīmə *t-</i>	,megenyvezni'
*tə-	: <i>āpək</i>	,fedél'	~ <i>āpək *tə-</i>	,befedni'

3. **Privatív [PR]** funkciójúak azok a tranzitív-perfektív [11] értékű denominális [*] igekepzők, amelyek jelentése: ,vkit v. vmit vmitől (az alapszóval megnevezett dologtól) megfosztani'. Például:

*al-	: unčə	,tetű'	~ unčə *al-	,kitetvezni'
*äl-	: patə	,epe'	~ patə *äl-	,kiepézni (halat)'
*kalčə-	: saǰə	,szem'	~ saǰə *kalčə-	,megvakítani'

4. **Insztrumentatív [IM]** funkciójúak azok a tranzitív-perfektív [11] értékű denominális [*] igekepzők, amelyek jelentése: ,vmit vminek (az alapszóval megnevezett dolognak) a segítségével elvégezni'. Például:

*al-	: kotə	,kampó'	~ kotə *al-	,megragadni'
*äptə-	: tänə	,ész'	~ tänə *äptə-	,felidézni'
*qəl-	: qwəq	,váll'	~ qwəq *qəl-	,vállra venni'
*ol-	: qatə	,köröm'	~ qatə *ol-	,megkaparni'
*tə-	: kor	,kamra'	~ kor *tə-	,elraktározni'

5. **Perduratív [PD]** funkciójúak azok a tranzitív-imperfektív [10] értékű denominális [*] igekepzők, amelyek jelentése: ,vmit vminek (az alapszóval megnevezett dolognak) a segítségével tartósan végezni'. Például:

*a-	: or	,erő'	~ or *a-	,tartani'
*al-	: aptə	,szag'	~ aptə *al-	,szagolni'
*čə-	: kũ	,húzókötel'	~ kũ *čə-	,vontatni'
*mə-	: tänə	,ész'	~ tänə *mə-	,tudni'
*ŋ-	: ěčə	,szó'	~ ěčə *ŋ-	,hinni'
*r-	: tänə	,ész'	~ tänə *r-	,gondolni'
*rə-	: soma	,jó'	~ soma *rə-	,szeretni'
*t-	: qatə	,köröm'	~ qatə *t-	,kaparni'
*tə-	: ämtə	,szarv'	~ ämtə *tə-	,öklelni'

6. **Transzlatív [TL]** funkciójúak azok az intranszítív-perfektív [01] értékű denominális [*] igekepzők, amelyek jelentése: ,vmilyenné (az alapszóval megnevezett tulajdonságúvá) lenni'. Például:

*alə-	: titə	,szűk'	~ titə *alə-	,összeszűkülni'
*m-	: mānał	,esztelen'	~ māna *m-	,megőrülni'
*māt-	: taŋə	,csendes'	~ taŋə *māt-	,lecsendesedni'
*ŋ-	: täntəł	,nedves'	~ täntə *ŋ-	,átnedvesedni'
*r-	: qałməł	,világos'	~ qałmə *rə-	,kivilágosodni'
*t-	: pō	,meleg'	~ pō *t-	,felmelegedni'

7. **Provizív [PV]** funkciójúak azok az intranszítív-perfektív [01] értékű denominális [*] igekepzők, amelyek jelentése: ,vmivel (az alapszóval megnevezett dologgal) ellátódni'. Például:

*alə-	: kăkkə	,kín'	~ kăkkə *alə-	,elszenvedni'
*čə-	: kolta	,adósság'	~ kolta *čə-	,eladósodni'
*m-	: tēł	,nap'	~ tēł *m-	,megszületni'
*ntə-	: tũ	,öv'	~ tũ *ntə-	,felöveződni'
*ŋ-	: māt	,sátor'	~ māt *ŋ-	,lesátorozni'

*ol-	: $\bar{e}\check{c}\bar{a}$	,szó'	~ $\bar{e}\check{c}\bar{a}$ *ol-	,megszólalni'
*r-	: $\bar{s}\bar{i}$	,rozsa'	~ $\bar{s}\bar{i}$ *r-	,megrozsdásodni'
*rə-	: $\bar{k}\bar{e}$	,tél'	~ $\bar{k}\bar{e}$ *rə-	,áttelelni'
*t-	: $\bar{t}\bar{a}mp\bar{a}$	,öltözék'	~ $\bar{t}\bar{a}mp\bar{a}$ *t-	,kiöltözni'
*tə-	: $\bar{n}\bar{a}$	,nő'	~ $\bar{n}\bar{a}$ *tə-	,megnősülni'

8. **Perditív** [PE] funkciójúak azok az intranszitiv-perfektív [Ø1] értékű denominális [*] ige képzők, amelyek jelentése: ,vmitől (az alapszóval megnevezett dologtól) megfosztódni'. Például:

*kələm-	: $qom\bar{t}\bar{a}$	,pénz'	~ $qom\bar{t}\bar{a}$ *kələm-	,elpénztelenedni'
---------	-----------------------	--------	-------------------------------	-------------------

9. **Esszív** [ES] funkciójúak azok az intranszitiv-imperfektív [ØØ] értékű denominális [*] ige képzők, amelyek jelentése: ,vmivel (az alapszóval megnevezett dologgal) ellátottan, vmilyenként cselekedni'. Például:

*čə-	: $\bar{t}\bar{e}k$	,gyorsan'	~ $\bar{t}\bar{e}k$ *čə-	,sietni'
*ltə-	: $\bar{t}\bar{e}l\bar{a}$	,nap'	~ $\bar{t}\bar{e}l\bar{a}$ *ltə-	,ragyogni'
*η-	: $qar\bar{a}l$	,ferde'	~ $qar\bar{a}$ *η-	,ferdén állni'
*tə-	: $warq\bar{a}$	,nagy'	~ $warq\bar{a}$ *tə-	,nagyolni'

10. **Szenzív** [SE] funkciójúak azok az intranszitiv-imperfektív [ØØ] értékű denominális [*] ige képzők, amelyek jelentése: ,vmilyennek (az alapszóval megnevezett dologhoz hasonlóan) érződni'. Például:

*ňə-	: $pat\bar{a}$	,epe'	~ $pat\bar{a}$ *ňə-	,keserűnek érződni'
------	----------------	-------	---------------------	---------------------

11. **Okkupatív** [OC] funkciójúak azok az intranszitiv-imperfektív [ØØ] értékű denominális [*] ige képzők, amelyek jelentése: ,vmivel (az alapszóval megnevezett dologgal) foglalatzkodni'. Például:

*al-	: $\bar{a}mt\bar{a}$	,szarv'	~ $\bar{a}mt\bar{a}$ *al-	,öklelőzni'
*ar-	: $\bar{a}nt\bar{a}$	,csónak'	~ $\bar{a}nt\bar{a}$ *ar-	,csónakázni'
*čə-	: $kol\bar{m}\bar{a}$	,ének'	~ $kol\bar{m}\bar{a}$ *čə-	,énekelni'
*kwə-	: par	,kiáltás'	~ par *kwə-	,kiabálni'
*ňər-	: $nup\bar{a}$	,horog'	~ $nup\bar{a}$ *ňər-	,horgászni'
*η-	: $ker\bar{a}$	,szánkaraván'	~ $ker\bar{a}$ *η-	,vándorolni'
*r-	: $\bar{e}\check{c}\bar{a}$	,szó'	~ $\bar{e}\check{c}\bar{a}$ *r-	,beszélni'
*t-	: $po\eta q\bar{a}$	,háló'	~ $po\eta q\bar{a}$ *t-	,hálóstalásni'
*tə-	: $qaql\bar{a}$	,szán'	~ $qaql\bar{a}$ *tə-	,szánon utazni'
*t'(ə)-	: $nup\bar{a}$	,horog'	~ $nup\bar{a}$ *t'(ə)-	,horgászni'

12. **Kaptatív** [CA] funkciójúak azok az intranszitiv-imperfektív [ØØ] értékű denominális [*] ige képzők, amelyek jelentése: ,vminek (az alapszóval megnevezett dolognak) a megszerzésével foglalkozni'. Például:

*t'(ə)-	: $s\bar{u}r\bar{a}m$	,vad'	~ $s\bar{u}r\bar{a}$ *t'(ə)-	,vadászni'
---------	-----------------------	-------	------------------------------	------------

A delatentális relatív töigék $[\bar{?}d\bar{x}]$ - esetében az esetleges, lappangó abszolút igető alapértékpárja — a leválasztható ige képző alapértékmódosító szerepének tisztázatlansága miatt — nem határozható meg egyértelműen, s ennek következtében a feltételezett derivátum kielemezhető igeértékpárja sem határozható meg származékértékpárként. Ehhez ugyanis éppen az alapértékpár és a származékértékpár egymáshoz

való viszonyának tisztázására lenne szükség. Sok esetben azonban még az sem állapítható meg, hogy a delatentális ige névszói vagy igei alapszóból származtatható-e. (Erre utal a két kérdőjeles ?? jelölés az ilyen típusú relatív tőigék szimbolikus ábrázolásában.) E kényszerű helyzetből eredően a delatentális relatív tőigék tehát csak külső, másodlagos igeértékeik szerint oszthatók fel — az abszolút tőigékhez hasonló módon — tranzitív-perfektív [11], tranzitív-imperfektív [10], intranszitiv-perfektív [01] és intranszitiv-imperfektív [00] értékű igékre, belső szerkezetük, s ezzel együtt a bennük lappangó esetleges abszolút igealapszók alapértékeinek tisztázatlansága viszont a további rendszerezést lehetetlenné teszi.

A delatentális relatív tőige ennek következtében átmeneti kategória, hiszen az alapszó névszói vagy igei voltának, illetőleg az igeképző alapértékmódosító szerepének utólagos kimutatásával e csoport elemei átsorolhatók a denominális relatív tőigék $\overline{N*dx}$ - vagy a deverbális származékigék $\overline{V}$ -dx- csoportjába.

A deverbális származékigék $\overline{V}$ -dx-, $\overline{N*dx}$ -dx-, $\overline{??dx}$ -dx- esetében mind az abszolút vagy relatív tőige alapértékpárja, mind a deverbális igeképző aktuális alapértékmódosító szerepének eredményeként létrejött származékértékpár világosan kimutatható. Az alap- és származékértékpárok egymáshoz való viszonya alapján a származékigék deverbális igeképzőinek alapértékmódosító szerepe a következőképpen osztályozható:

1. **Represszív** (elfojtó) szerepűek azok az $-\overline{11}$ →, $-\overline{10}$ →, $-\overline{01}$ →, $-\overline{00}$ → értékű képzők, amelyek az abszolút vagy relatív tőige által hordozott alapértékeket teljes egészében (mindkét komponensükben) megváltoztatják, azaz mind tranzitivitásukat, mind perfektivitásukat módosítják. A származékértékpárok tehát mintegy az alapértékpárok negáltjaiként jelentkeznek. A lehetséges kombinációk:

tranzitív-perfektív értékű represszív képzők $[\overline{00}]-\overline{11}$ → [11]

-alča	: ača	,izzani'	~ ača-alča-	,meggyújtani'
-äl-	: mütä-	,ugatni'	~ mütä-äl-	,megugatni'
-äpta-	: laqä ₁ -	,mozogni'	~ laqä ₁ -äpta-	,megmozdítani'
-lča-	: ata-	,látszani'	~ ata-lča-	,megmutatni'
-rä-	: löqä-	,állni'	~ löqä-rä-	,felállítani'

tranzitív-imperfektív értékű represszív képzők $[\overline{01}]-\overline{10}$ → [10]

..... (nincs adat rá) .....

intranszitiv-perfektív értékű represszív képzők $[\overline{10}]-\overline{01}$ → [01]

..... (nincs adat rá) .....

intranszitiv-imperfektív-értékű represszív képzők $[\overline{11}]-\overline{00}$ → [00]

-mpä-	: nü-	,kinyitni'	~ nü-mpä-	,kinyitva lenni'
-í(ä)-	: minä-	,meghajlítani'	~ minä-í(ä)-	,hajlongani'

2. **Diffraktív** (megtörő) szerepűek azok az $-\overline{1x}$ →, $-\overline{0x}$ →, $-\overline{x1}$ →, $-\overline{x0}$ → értékű képzők, amelyek az abszolút vagy relatív tőige által hordozott alapértékeket részben

(egyik komponensükben) megváltoztatják, azaz vagy tranzitivitásukat, vagy perfektivitásukat módosítják. A lehetséges kombinációk:

tranzitív értékű diffraktív képzők				$[\emptyset 1]-[1x] \rightarrow [11] / [\emptyset \emptyset]-[1x] \rightarrow [1\emptyset]$
-alčə-	: omtə-	,leülni'	~ omtə-alčə-	,leültetni'
-äptə-	: süntə-	,bevégezni'	~ süntə-äptə-	,megszüntetni'
-čə-	: ürə-	,elveszni'	~ ürə-čə-	,elveszíteni'
-lčə-	: omtə-	,leülni'	~ omtə-lčə-	,leültetni'
-rə-	: mušə-	,megfőni'	~ mušə-rə-	,megfőzni'
-tə-	: qwan-	,elmenni'	~ qwan-tə-	,elvinni'

intranszitiv értékű diffraktív képzők				$[11]-[\emptyset x] \rightarrow [\emptyset 1] / [1\emptyset]-[\emptyset x] \rightarrow [\emptyset \emptyset]$
-tə-	: itə-	,ráakasztani'	~ itə-tə-	,ráakasztatni'

perfektív értékű diffraktív képzők				$[1\emptyset]-[x1] \rightarrow [11] / [\emptyset \emptyset]-[x1] \rightarrow [\emptyset 1]$
-al-	: āntə-	,dicsekedni'	~ āntə-al-	,megörülni'
-alə-	: atə-	,izzani'	~ atə-alə-	,meggyulladni'
-am-	: ilə-	,élni'	~ ilə-am-	,feléledni'
-qəl-	: pūə-	,fűjni'	~ pūə-qəl-	,megfűjni'

imperpektív értékű diffraktív képzők				$[11]-[x\emptyset] \rightarrow [1\emptyset] / [\emptyset 1]-[x\emptyset] \rightarrow [\emptyset \emptyset]$
-əspə-	: čekə-	,kiszáradni'	~ čekə-əspə-	,száradni'
-kwə-	: am-	,megenni'	~ am-kwə-	,eszegetni'
-mpə-	: mančə ₁ -	,rá nézni'	~ mančə ₁ -mpə-	,nézni'
-r-	: mačə-	,elvágni'	~ mačə-r-	,vágni'
-t(ə)-	: čekə-	,kiszáradni'	~ čekə-t(ə)-	,száradni'

3. **Fortifikatív** (megerősítő) szerepűek azok az $-[11x] \rightarrow$, $-[\emptyset 1x] \rightarrow$, $-[x11] \rightarrow$, $-[x\emptyset 1] \rightarrow$ értékű képzők, amelyek az abszolút vagy relatív töltige által hordozott alapértékek egyikét változatlanul átengedik a származékigébe, a másik alapértéket pedig megerősítik. A lehetséges kombinációk:

tranzitív értékű fortifikatív képzők				$[11]-[11x] \rightarrow [111] / [1\emptyset]-[11x] \rightarrow [1\emptyset 1]$
-āl-	: nat-qəl-	,letörölni'	~ nat-qəl-āl-	,letörölni (sokat)'
-äl-	: kirə-	,megnyúzni'	~ kirə-äl-	,megnyúzni (sokat)'
-qəl-	: mē-	,megcsinálni'	~ mē-qəl-	,megcsinálni (sokat)'

intranszitiv értékű fortifikatív képzők				$[\emptyset 1]-[\emptyset 1x] \rightarrow [\emptyset 11] / [\emptyset \emptyset]-[\emptyset 1x] \rightarrow [\emptyset 1\emptyset]$
-tə-	: qalə-	,megmaradni'	~ qalə-tə-	,magától megmaradni'

perfektív értékű fortifikatív képzők				$[11]-[x11] \rightarrow [111] / [\emptyset 1]-[x11] \rightarrow [\emptyset 11]$
-āj-	: qaptə	,eloltani'	~ qaptə-āj-	,már eloltani'
-etə-	: süit-	,megvarrni'	~ süit-etə-	,már megvarrni'
-ltə-	: mē-	,megcsinálni'	~ mē-ltə-	,már megcsinálni'

imperpektív értékű fortifikatív képzők				$[1\emptyset]-[x\emptyset 1] \rightarrow [1\emptyset 1] / [\emptyset \emptyset]-[x\emptyset 1] \rightarrow [\emptyset \emptyset 1]$
-āncə-	: qwešə-	,éhesnek lenni'	~ qwešə-āncə-	,éhezni'
-əspə-	: čēnčə-	,beszélni'	~ čēnčə-əspə-	,hosszan beszélni'
-mpə-	: etə ₁ -	,várni'	~ etə ₁ -mpə-	,hosszan várni'
-r-	: āmtə-	,ülni'	~ āmtə-r-	,üldögélni'
-t(ə)-	: pišə-	,nevetni'	~ pišə-t(ə)-	,nevetgélni'

4. **Permeábilis** (átengedő) szerepűek azok az $-\overline{xx}$ → értékű képzők, amelyek az abszolút vagy relatív töige, által hordozott alapértékeket változatlanul átengedik a származékigébe. A lehetséges kombinációk: $[11]-\overline{xx}$ → $[11] / [1\emptyset]-\overline{xx}$ → $[1\emptyset] / [\emptyset 1]-\overline{xx}$ → $[\emptyset 1] / [\emptyset\emptyset]-\overline{xx}$ → $[\emptyset\emptyset]$

-*älä-* : *ni-ηkə-* ,állni' ~ *ni-ηkə-älä-* ,állni (sokan)'
 -*qələ-* : *qwan-* ,elmenni' ~ *qwan-qələ-* ,elmenni (sokan)'

A szölkup igeképzők itt felvázolt egységes funkciórendszerébe a hagyományos képzőosztályozás kategóriái (transzitiv, reflexív, duratív, frekventatív, momentán, stb.) jól beilleszthetők, sőt számos esetben az igeértékpárok figyelembevétele az osztályozás további finomítására is lehetőséget ad.

DAS FUNKTIONSSYSTEM DER SÖLKUPISCHEN VERBALSUFFIXE

VON

TAMÁS JANURIK

Für die sölkupischen Verben ist allgemein charakteristisch, daß sie alle transitiv oder intransitiv und perfektiv oder imperfektiv sind. Die möglichen Kombinationen dieser zweifachen Verbalwerte sind: transitiv-perfektiv [11], transitiv-imperfektiv [10], intransitiv-perfektiv [01], intransitiv-imperfektiv [00].

Die Grundwertpaare der absoluten Stammverben $\overline{V}$ - werden durch rein semantische Beziehungen bestimmt, die Transitivitytät wird am Verbalstamm durch keinerlei formale Zeichen markiert. Die Verteilung der erfaßbaren 201 absoluten Stammverben nach den Grundwertpaaren ist nicht gleichmäßig: 41,3% (83) haben transitiv-perfektiven [11], 25,9% (52) intransitiv-imperfektiven [00], 22,4% (45) intransitiv-perfektiven [01] und nur 10,4% (21) transitiv-imperfektiven [10] Wert.

Im Falle der denominalen relativen Stammverben $\overline{N*dx}$ - hat das nominale Grundwort keinen verbalen Wert, das Grundwertpaar des durch Suffigierung zustande gekommenen Verbalstammes ist also die Folge der Eigenart des denominalen Verbalsuffixes. Die primäre Funktion $[F_1]$ der denominalen Verbalsuffixe ist der Wortartwechsel: die Generierung der verbalen Wortart. Das so zustandegekommene Verb bindet aber automatisch — entsprechend der Natur des denominalen Verbalsuffixes — eine der vier Wertkombinationen an sich. Die sekundäre Funktion $[F_2]$ der denominalen Verbalsuffixe ist also die Bildung des Verbalwerts. Ihre tertiäre Funktion $[F_3]$ ist durch die Untersuchung der semantischen Beziehungen des nominalen Stammes und des derivierten relativen Stammverbs zu bestimmen. Auf Grund dieser $[F_1 F_2 F_3]$ Funktionen sind die sölkupischen denominalen Verbalsuffixe folgendermaßen zu klassifizieren:

1. **Transformative** [* 11 TF] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚jmdn. oder etw. mit irgendeiner Eigenschaft (mit der Eigenschaft des Grundwortes) versehen‘.

2. **Instruktive** [* 11 IN] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚jmdn. oder etw. mit etwas (mit der im Grundwort bezeichneten Sache) versehen‘.

3. **Privative** [* 11 PR] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚jmdn. oder etw. der im Grundwort bezeichneten Sache berauben‘.

4. **Instrumentative** [* 11 IM] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚etwas mit Hilfe von etwas (mit Hilfe der im Grundwort bezeichneten Sache) erledigen‘.

5. **Perdurative** [* 10 PD] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚etw. mit Hilfe von etwas (mit Hilfe der im Grundwort bezeichneten Sache) dauernd ausführen‘.

6. **Translative** [* 01 TL] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚eine bestimmte (im Grundwort bezeichnete) Eigenschaft bekommen‘.

7. **Provisive** [* 01 PV] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚mit etwas (mit der im Grundwort bezeichneten Sache) versehen werden‘.

8. **Peditive** [* 01 PE] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚einer Sache (der im Grundwort bezeichneten Sache) verlustig gehen‘.

9. **Essive** [$* \emptyset \emptyset$ ES] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚mit etwas (mit der im Grundwort bezeichneten Sache) versehen handeln‘.

10. **Sensitive** [$* \emptyset \emptyset$ SE] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚sich irgendwie (mit der im Grundwort bezeichneten Sache identisch) fühlen‘.

11. **Okkupative** [$* \emptyset \emptyset$ OC] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚sich mit etwas (mit der im Grundwort bezeichneten Sache) beschäftigen‘.

12. **Kaptative** [$* \emptyset \emptyset$ CA] Funktion haben Suffixe mit der Bedeutung: ‚sich mit der Beschaffung von etwas (von der im Grundwort bezeichneten Sache) beschäftigen‘.

Im Falle der delatentalen (eine unklare Grundbedeutung habenden) relativen Stammverben $[\overline{??dx}]$ - kann das innere Grundwertpaar des eventuellen latenten absoluten Verbalstammes — wegen der Ungeklärtheit der aktuellen grundwertverändernden Rolle des abtrennbaren Verbalsuffixes — nicht eindeutig bestimmt werden, und infolgedessen kann auch das analysierbare äußere verbale Wertpaar nicht als Derivatwertpaar bestimmt werden. Die delatentalen relativen Stammverben sind also nur nach ihren sekundären, äußeren Verbalwerten zu klassifizieren, und zwar — den absoluten Stammverben ähnlich — als transitiv-perfektive [11], transitiv-imperfektive [10], intransitiv-perfektive [01] und intransitiv-imperfektive [00] Verben.

Im Falle der deverbale abgeleiteten Verben $[\overline{V}]$ -dx-, $[\overline{N*dx}]$ -dx-, $[\overline{??dx}]$ -dx- sind sowohl das Grundwortpaar des absoluten oder relativen Stammverbs als auch das infolge der aktuellen grundwertverändernden Rolle des deverbale Verbalstammes zustandegekommene Derivatwertpaar deutlich nachzuweisen. Die grundwertverändernde Rolle der deverbale Verbalstammes der Derivatverben kann auf Grund des Verhältnisses der Grund- und Derivatwertpaare folgendermaßen klassifiziert werden:

1. **Repressive** (unterdrückende) Funktion haben diejenigen $-\overline{11} \rightarrow -\overline{10} \rightarrow -\overline{01} \rightarrow -\overline{00} \rightarrow$ -wertigen Suffixe, die die vom absoluten oder relativen Stammverb getragenen Grundwerte völlig (in beiden Komponenten) verändern, d. h. sowohl ihre Transitivität als auch ihre Perfektivität modifizieren. Die möglichen Kombinationen sind:

a) transitiv-perfektive Suffixe	$[\emptyset\emptyset] - \overline{11} \rightarrow [11]$
b) transitiv-imperfektive Suffixe	$[\emptyset 1] - \overline{10} \rightarrow [10]$
c) intransitiv-perfektive Suffixe	$[1\emptyset] - \overline{01} \rightarrow [01]$
d) intransitiv-imperfektive Suffixe	$[11] - \overline{00} \rightarrow [00]$

2. **Diffraktive** (brechende) Funktion haben diejenigen $-\overline{1x} \rightarrow -\overline{0x} \rightarrow -\overline{x1} \rightarrow -\overline{x0} \rightarrow$ -wertigen Suffixe, die die vom absoluten oder relativen Stammverb getragenen Grundwerte teilweise (die eine Komponente betreffend) verändern, d. h. entweder ihre Transitivität oder ihre Perfektivität modifizieren. Die möglichen Kombinationen sind:

a) transitive Suffixe	$[\emptyset 1] - \overline{1x} \rightarrow [11]$ bzw. $[\emptyset\emptyset] - \overline{1x} \rightarrow [10]$
b) intransitive Suffixe	$[11] - \overline{0x} \rightarrow [01]$ bzw. $[1\emptyset] - \overline{0x} \rightarrow [00]$
c) perfektive Suffixe	$[1\emptyset] - \overline{x1} \rightarrow [11]$ bzw. $[\emptyset\emptyset] - \overline{x1} \rightarrow [01]$
d) imperfektive Suffixe	$[11] - \overline{x0} \rightarrow [10]$ bzw. $[\emptyset 1] - \overline{x0} \rightarrow [00]$

3. **Fortifikative** (verstärkende) Funktion haben diejenigen $-\overline{1!x} \rightarrow -\overline{0!x} \rightarrow -\overline{x!1} \rightarrow -\overline{x!0} \rightarrow$ -wertigen Suffixe, die einerseits einen der vom absoluten oder relativen Stammverb getragenen Grundwerte unverändert in das Derivatverb übernehmen, andererseits die andere Komponente verstärken. Die möglichen Kombinationen sind:

a) transitive Suffixe	$[11] - \overline{1!x} \rightarrow [1!1]$ bzw. $[1\emptyset] - \overline{1!x} \rightarrow [1!0]$
b) intransitive Suffixe	$[\emptyset 1] - \overline{0!x} \rightarrow [0!1]$ bzw. $[\emptyset\emptyset] - \overline{0!x} \rightarrow [0!0]$
c) perfektive Suffixe	$[11] - \overline{x!1} \rightarrow [1!1]$ bzw. $[\emptyset 1] - \overline{x!1} \rightarrow [0!1]$
d) imperfektive Suffixe	$[1\emptyset] - \overline{x!0} \rightarrow [1!0]$ bzw. $[\emptyset\emptyset] - \overline{x!0} \rightarrow [0!0]$

4. Permeabile (durchlassende) Funktion haben diejenigen $-\overline{xx}$ $\rightarrow$ -wertigen Suffixe, die die vom absoluten oder relativen Stammverb getragenen Grundwert unverändert in die Derivatverben übernehmen. Die möglichen Kombinationen sind:

$[11]-\overline{xx} \rightarrow [11]$, $[1\emptyset]-\overline{xx} \rightarrow [1\emptyset]$, $[\emptyset 1]-\overline{xx} \rightarrow [\emptyset 1]$, $[\emptyset\emptyset]-\overline{xx} \rightarrow [\emptyset\emptyset]$

In das hier dargestellte einheitliche Funktionssystem der söküpischen Verbalsuffixe sind die Kategorien der traditionellen Suffixklassifikation (transitiv, reflexiv, durativ, frequentativ, momentan usw.) gut einzufügen; bei Beachtung der verbalen Wertpaare ergibt sich sogar in vielem Fällen die Möglichkeit zur weiteren Verfeinerung der Klassifizierung.